

Таким чином, творчий потенціал особистості майбутнього педагога знаходить вираження протягом усього строку навчання у вищій, що сприяє розвитку всіх творчих сил майбутнього викладача та забезпечує можливість вільно орієнтуватися в майбутній професійній діяльності.

Аналіз педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського щодо проблем розвитку творчої особистості дав змогу визначити оптимальні умови розвитку творчого потенціалу майбутнього педагога. У процесі підготовки майбутнього педагога у вищій школі слід звертати особливу увагу на розвиток творчого потенціалу через формування глибоких і міцних фахових знань, максимальне стимулювання самостійної творчої діяльності студентів, виховання стійких творчих інтересів шляхом залучення студентів до науково-дослідної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Барко В. І. Розвиток здібностей і творчого потенціалу / В. І. Барко // Обдарована дитина. – 2005. – № 1. – С. 27-31.

2. Овсяненко Л. Творчий потенціал людини: соціально-психологічна парадигма / Л. Овсяненко // Соціальна психологія. – 2004 – № 2. – С. 140-145.

3. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія управління: Навчальний посібник / Л. Е. Орбан-Лембрик. – Івано-Франківськ: «Плай», 2001. – 165с.

4. Степанов С. Ю. Рефлексивная практика творческого развития человека и организаций / С. Ю. Степанов. – М.: Наука, 2000. – 153с.

5. Сухомлинский В. О. Сердце отдаю детям / Сухомлинский Василий Александрович. – К.: Радянська школа, 1988. – 270с.

6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в п'яти томах / Сухомлинський Василь Олександрович // Вибрані твори в п'яти томах. – К.: Радянська школа, 1976. – Т.1. – 654 с.

7. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в п'яти томах / Сухомлинський Василь Олександрович // Вибрані твори в п'яти томах. – К.: Радянська школа, 1976. – Т.2. – 670 с.

8. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в п'яти томах / Сухомлинський Василь Олександрович // Вибрані твори в п'яти томах. – К.: Радянська школа, 1977. – Т.3. – 669 с.

9. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в п'яти томах / Сухомлинський Василь Олександрович // Вибрані твори в п'яти томах. – К.: Радянська школа, 1977. – Т.4. – 532 с.

УДК 371.48 Сухомлинський

ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА В. СУХОМЛИНСЬКОГО: ПОГЛЯД У МАЙБУТНЄ

Тетяна ФІЛІМОНОВА (Київ)

В статті розглядаються проблеми виховання підрастаючого покоління в педагогічній спадщині видатного педагога-гуманіста Василя Олександровича Сухомлинського. Досліджуються такі поняття, як підліткові суперечності, світ дитини, вміння бути вільним тощо.

Ключові слова: громадянськість, свобода особистості, цінності, дитинство.

В статті розглядаються проблеми виховання підрастаючого покоління в педагогічній спадщині видатного педагога-гуманіста Василя Олександровича Сухомлинського. Досліджуються такі поняття, як підліткові суперечності, світ дитини, вміння бути вільним тощо.

Ключевые слова: гражданственность, свобода личности, ценности, детство

Василь Олександрович Сухомлинський знаний у всьому світі як талановитий учитель, педагог-гуманіст, який жив і працював для дитини, для школи, для суспільства. Звернення до досвіду видатного педагога дає нам, сучасникам, можливість по-новому осмислити, узагальнити ті відкриття та напрацювання, які були випробувані педагогом, ввійшли органічною складовою в започатковані освітні процеси і стали базовою основою побудови педагогічної науки та школи.

В своїх педагогічних працях – своєріднім звертанні, настанові до молодих вчителів, педагогів, Василь Олександрович прагнув розповісти про те, як тонко, делікатно ввести дитину в цікавий, яскравий світ – світ пізнання навколишньої дійсності; допомогти юному школяру – майбутньому громадянину – учитися,

розумово працювати, пробудити й утвердити у тендітній душі дитини благородні почуття, переживання.

Напрацювання Василя Олександровича давно стали частиною вітчизняної педагогіки, заслуговують окремої уваги, особливо в сучасних підходах до розробки концепції освіти і виховання в Україні. Спадщина видатного педагога надзвичайно велика, торкається всіх проблем виховання і навчання дитини. Ми зупинимось на двох аспектах – громадянське виховання і свобода особистості, які, на нашу думку, є актуальними сьогодні.

Дуже важливо, а тим більше, виняткового значення має матеріалізація моральних багатств, цінностей на межі дитинства й отрочества. Вивчаючи всі аспекти виховної роботи з підлітками, повинні враховуватися всі

фізіологічні зміни в цей віковий період. Бо яка б проблема не актуалізувалася, без врахування цих природних явищ, неможлива ефективна навчально-виховна робота. В підлітковий період з'являються нові труднощі, суперечності, складності. І зовсім по іншому сприймаються, інтерпретуються моральні повчання. Змінюються відносини (як власні, так і бачення навколишніх), світ людини, особисте ставлення до дійсності (невідповідність моральних повчань до реалій життя), які мають відповідати внутрішнім силам, здібностям, можливостям підлітка.

Всі діти унікальні і одночасно неповторні, несуть в собі загальнолюдські характеристики. Різні природні задатки, свідомість, діяльність, світогляд, ставлення до життя, потреби – всі ці ознаки характерні для кожної окремої людини.

Вагомим внеском у процес становлення і формування підростаючого покоління стала книга Василя Сухомлинського “Народження громадянина” (1970), [1], яка пронизана принципами гуманізму і поваги до дитини. В цьому виданні сучасний вчитель, батьки знайдуть відповіді на всі хвилюючі питання: як виховати справжню людину, особистість, як розв'язати проблеми між хлопчиками та дівчатками в період статевого розвитку, як зберегти нервову систему підлітка та ін. Адже питання формування особистості вимагає не лише педагогічного аналізу, а й психологічного, соціального, фізіологічного дослідження.

Окрім якості інформації, її відповідності з реальним життям, стосунками, важливим є те, як дитина, підліток сприймає запропоновані ідеали, цінності, як вони засвоюються, як практично досягти того, щоб “голос совісті” завжди нагадував про себе. Як досягти того, “щоб дитина червоніла наодинці із собою, щоб бажання бути кращою стало одним з найглибших бажань, які надихають, облагороджують поведінку, взаємини...” [2, 304]. Якщо в свідомості дитини зародилися тривоги, хвилювання, турботи про людей, суспільство, емоційна чутливість до власної поведінки стає ще тоншою. Саме за цих умов, на думку педагога, гармонійно поєднуються джерела морального і громадянського виховання.

А тому, завданням педагога, який є безпосереднім вихователем дитини, тонко і делікатно проводити виховну роботу, враховуючи ті суперечності, які природно виникають у дитини. Василь Олександрович виділив такі:

- непримиренність до зла, неправди, готовність вступити в боротьбу з найменшим відхиленням від істини, і разом з тим, невміння розібратися в складних явищах життя;

- прагнення до ідеалу;

- прагнення самоутвердитись і невміння це зробити;

- потреба в пораді, допомозі – і водночас не бажання звернутися до старшого;

- суперечності між багатством бажань і обмеженістю сил, досвіду, можливостей для їх здійснення;

- складні психологічні явища, що виражають процес самоутвердження особистості і мають показне заперечення авторитетів, захоплення ідеальним і сумнів у тому, що ідеальне може бути в нашому буденному житті;

- зневага до егоїзму, індивідуалізму і чутливе самолюбство;

- подив перед невичерпністю науки, прагнення багато знати, переживання почуття натхнення, радості інтелектуальної праці, і разом з тим поверхове, навіть легковажне ставлення до навчання, до своїх повсякденних обов'язків;

- романтична захопленість і... грубі вчинки, «моральне невігластво», захоплення красою і... іронічне ставлення до краси [3, с. 322-338].

За переконанням В.Сухомлинського “щоб суперечності підліткового віку не приводили до конфліктів і зривів, треба виховувати в молодого громадянина зрілість думки, ідейну цілеспрямованість і стійкість” [3, с. 322-339].

У своїй теоретичній і практичній діяльності педагог відштовхувався від школи навчання (зубріння), і спрямовував всю виховну роботу на формування вільної, незаангажованої особистості, яка мала свою чітку громадянську позицію, високу моральну відповідальність. Саме така позиція відрізняла педагогічну систему В.Сухомлинського від загальноприйнятих канонів тогочасної школи, і в подальшому дала поштовх до розвитку педагогіки співробітництва, яка спиралася на принципи гуманізму і творчого підходу до розвитку дитини. В своїх роботах Василь Олександрович обґрунтовував і впроваджував ідеї творчої взаємодії вчителя і учня; навчання без примусу; ідеї досягнення поставленої мети; індивідуального та колективного підходів до діяльності учнів; особистісного підходу до виховання; співпраці вчителів з громадськістю тощо.

Ідеї самоцінності й неповторності, свободи вибору і мислення, вільний розвиток кожної особистості, включення дитини в соціальне середовище, в сферу педагогічних впливів стають одними із головних принципів виховання в педагогічній системі Василя Олександровича.

Свобода особистості, право на власну думку і моральний вибір – ці питання стали одними із головних на сьогодні для молодого покоління. Свобода особистості передбачає реалізацію людиною певної послідовності її життя. Кожна людина прагне діяти вільно, добровільно і

відповідально, зіграти свою значущу роль у суспільстві «детермінована послідовність подій якого проходить крізь цю людину і крізь її спонтанні вибори і волю». Завдяки запровадженню «учіння бути вільним» (про яке одним із перших заговорив відомий психолог К.Роджерс, і яке стало співзвучним ідеям Василя Олександровича, висловлене ще на початку 1960-х рр.), в сучасній освітній системі можна виховати людей, котрі будуть адаптивними і творчими, здатними до відповідальності, відкритими до калейдоскопічних змін навкруги, гідними громадянами своєї країни.

Навчально-виховний процес, на думку Василя Олександровича, має узгоджуватися з бажаннями і потребами дитини, тому важливо, щоб дитина була у контакті з реальною проблемою, тобто дивилася їй в обличчя. Перший крок до уміння бути вільним педагог назвав *зустріч з проблемою*. Дитина має обов'язково зустрітися з тими об'єктами, які є значущими для її розвитку. Проте, маємо визнати, що в наш час простежується інша тенденція, а саме ізоляція дитини від будь-яких реальних проблем життя, що становить величезну трудність в процесі «учіння бути вільним». І щоб це не було, чи то нездатність дитини до тих чи інших змін, чи формування власних поглядів, реальна зустріч із проблемою постає необхідною умовою для всебічного розвитку особистості.

Зустріч із проблемою є також процесом соціалізації індивіда, засвоєння певних норм і цінностей, що дає змогу функціонувати особистості як повноправному члену суспільства, і включає цілеспрямовані (виховання) впливи та стихійні (реальна проблема) процеси. Саме процес соціалізації Василь Сухомлинський вважав найголовнішим в житті дитини, який має проходити у взаємозв'язку із формуванням колективу. Дитина з перших кроків життя усвідомлює, що її крик чи плач, рухи ніжок або ручок впливають на поведінку тих, хто задовольняє її потреби і бажання (мама, тато, бабуся чи дідусь). І ось тут В.Сухомлинський застерігає: саме з цього починається ненормальна, знівечена соціалізація: дитина починає пізнавати себе не з тієї сторони, з якої треба (перша зустріч з реальністю – це батьки та їх реакція). Пізнання себе як частини навколишнього світу, на думку Василя Олександровича, починається у дитини тоді, коли все, що йде врозріз її бажанням, приносить їй неприємності. «Правильне включення в життя суспільства, правильна соціалізація можливі лише тоді, коли людина свідомо прагне до гармонії власного «я» з інтересами інших людей, не тільки вміє, а й намагається поступитися своїми бажаннями в інтересах спільного блага», – вважав В.Сухомлинський [4, с. 476].

Наступним кроком у процесі формування вільної особистості є *довіра до людського організму*, яка істотно залежить від самого учителя. Якщо вчитель не довіряє дитині (індивіду), то він починає наповнювати її інформацією за своїм власним бажанням, тим самим не дає можливості дитині висловити власні думки, проявити власні емоції й почуття.

Вся педагогіка Василя Сухомлинського, його діяльність були побудовані на повній довірі до дитини. Педагог вважав, що самим лиховісним в справі освіти є невіра в людину, і там де немає довіри до дитини, в добрий її початок, там вся педагогічна система розсипається в прах. Без віри в потенціал дитини, її добро не може бути ніякої педагогіки. «Виховання, – на думку педагога, – не беззастережні накази старших і безмовне підкорення молодших, а спільна, напружена, складна духовна діяльність, в якій беруть участь і старші, і молодші» [5, с. 336]. Оптимізм, віра в людину – це невичерпне джерело творчої енергії, нервових сил, здоров'я вихователя й вихованця.

Наступним важливим аспектом, який виокремлював Василь Олександрович, є *щирість учителя*, як важлива складова виховного процесу. Вчителю може не сподобатись те, що зробив учень, проте це не означає, що скоєне – об'єктивно погане або поганий сам учень. Вчитель, якому недоступна радість спілкування з дітьми, вчитель, який не щирий з дитиною, – стверджував Василь Олександрович, – не розуміє дитячих почуттів і вчинків, ніколи не зможе виховати справжню особистість, не стане для дитини авторитетом. Адже діти дуже гостро відчують щирість, відвертість дорослої людини.

Саме *цінування учня, його почуттів і думок* є вагомим підґрунтям до формування громадянина, вільної особистості. Учитель, який цінує кожного учня, може повністю бути толерантним до страхів і вагань дитини, коли той зустрічається з новою проблемою, лише стимулює учіння бути вільним і свідомим громадянином.

Важливою, суттєвою складовою виховного процесу за В.Сухомлинським є *емпатія*, здатність вчителя розуміти реакції учня ніби то зсередини. На думку педагога, такий вид розуміння майже ніколи не реалізується в класі, проте, якщо вчитель є емпатичним, це вносить у навчальний клімат дуже плідний аспект, – вважав Василь Олександрович. В своїх порадах молодим вчителям, батькам педагог радив звернути увагу на мудрість старшої людини – матері, батька, вчителя – розуміти й відчувати найтонші спонукальні мотиви й причини дитячих вчинків. Розуміти й відчувати саме те, що це дитячі вчинки. Неможливо пізнати дитину, її внутрішній світ, не любивши її, – вважав Василь

Олександрович. І чим більше пізнаєш тонкощі, особливості внутрішнього дитячого світу, тим більше любиш кожну дитину.

Життя дитини, її виховання, навчання і формування світогляду відбувається в людському середовищі, і саме ефективність виховного процесу залежить від того, яким чином відбиваються в цьому середовищі моральні здобутки людства.

Система виховної роботи з дітьми Василя Олександровича спиралась на урахуванні психологічних, фізіологічних та культурних особливостей розвитку дитини та їх практичному запровадженні в практиці школи. Через такий комплексний і системний підхід педагог обґрунтував методологічні засади своєї "педагогіки гуманізму", яка ставилася перед шкільним колективом, спрямовувала його діяльність і об'єднувала зусилля всіх у її досягненнях. Ідеї Василя Олександровича, його думку і поради залишаються актуальними і сьогодні.

Педагогічна спадщина Василя Олександровича Сухомлинського, його теоретичні розробки, досвід практичного впровадження новаторських ідей на сучасному етапі, в період модернізаційних змін у галузі освіти набувають особливого значення і заслуговують окремої уваги і оцінки.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Сухомлинський В.О. Народження громадянина / В.О.Сухомлинський // Вибр. тв.: В 5-ти т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 3. – С. 283-582.
2. Сухомлинський В.О. Щоб людина бачила себе очима людей / В.О.Сухомлинський // Вибр. тв.: В 5-ти т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 3. – С. 304.
3. Сухомлинський В.О. Суперечності отроцтва / В.О.Сухомлинський // Вибр. тв.: В 5-ти т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 3. – С. 322-339.
4. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу / В.О.Сухомлинський // Вибр. тв.: В 5-ти т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 3. – С. 3. – 476.
5. Сухомлинський В.О. Без довір'я немає виховання / В.О.Сухомлинський // Вибр. тв.: В 5-ти т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 3. – С. 336.

УДК 37.133 [37.032:37.011.31]

САМОРОЗВИТОК ВЧИТЕЛЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Оксана ФІЛОНЕНКО (Кіровоград)

У статті автор аналізує погляди В.О. Сухомлинського на проблему формування професійного саморозвитку вчителя крізь призму вимог сучасного динамічного суспільства.

Ключові слова: саморозвиток, професійний саморозвиток, самоосвітня діяльність вчителя, педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського.

В статтє автор анализирует взгляды В.А. Сухомлинского на проблему профессионального саморазвития педагога через призму требований современного общества.

Ключевые слова: саморазвитие, профессиональное саморазвитие, самообразовательная деятельность учителя, педагогическое наследие В.А. Сухомлинского.

Саморозвиток вчителів – важлива складова професійної діяльності, від якої певною мірою залежить якість цієї діяльності. З огляду на нормативні документи та невідкладні завдання системи освіти в цілому, саморозвиток вчителів стає однією з головних складових його діяльності впродовж життя. Тому як ніколи стає актуальним дослідження механізмів професійного саморозвитку вчителя з метою його швидкої адаптації, гнучкості в умовах переходу України до європейської системи освіти.

В історії української педагогічної думки питання саморозвитку вчителя разом з іншими питаннями навчально-виховного процесу посідало одне з провідних місць у творчості видатних педагогів.

Певні аспекти цієї проблеми відображені в працях Сократа, Демокрита, Ж.Ж. Руссо, М. Монтесорі; принципи професійного саморозвитку досліджували Я.А. Коменський,

І.Г. Песталоцці, К.Д. Ушинський, А.С. Макаренко.

Досить глибоко проблема професійного саморозвитку розглядається в працях сучасних дослідників В.І. Загв'язинського, О.А. Захаренка, І.А. Зязюна, В.Г. Кузя, О.В. Попової, С.О. Сисоєвої, В.О. Сластьоніна, Ю.М. Галатюка, І.А. Кравцової, Л.С. Левченко, Н.Ф. Федорової та ін.

Велика заслуга в розробленні саморозвитку вчителя належить видатному педагогу сучасності В.О.Сухомлинському. З упевненістю можна стверджувати, що спадщина педагога-новатора стала невичерпним джерелом педагогічної мудрості, насаги. Доробок В.О.Сухомлинського нині, коли ставляться високі вимоги до підготовки вчительських кадрів, особливо актуальний. Педагог-гуманіст підкреслював, що немає людей більш допитливих, невгамовних як учителі, бо «учитель творить Людину» [6, с.242].